فاروق رەفیق

ستەمکاری

مەملەکەتی ترس و لەمرۆڤ خستنی مرۆڤ و تروٚر کردنی عەقڵ

٢٠٠٣

Preview sample - page 1 of 5 - Soran University Academic Digital Library

ناوی کتێب: ستەمکاری: مەملەکەتی ترس و لەمرۆڤخستنی مرۆڤ و تروٚر کردنی عە
ناوی نووسەر: فاروق رەفیق
بابەت: لێکوٚڵینەوە
تیراژ: ٢٠٠٠
ساڵی : ٢٠٠٣
ژمارەی سپاردنی (٢٠١)ی ساڵی ٢٠٠٣ی وەزارەتی رۆشنبیری پێدراوە
چاپ: چاپخانەی رەنج
مافی لەچاپدانەوەی پارێزراوە بوٚ چاپخانە

Preview sample - page 2 of 5 - Soran University Academic Digital Library

دەروازەیەك:

فەلسەفەو ستەمكاری

ستەمكاری ئەو دیاردە ترسناكەیە كە فەلسەفە لەمێژووی دوورودرێژی خۆیدا مامەڵەی لەتەكدا كردوە، رووناكی خستۆتە سەرو پرسیاری لەناڕەوایەتی ئەو دیاردەیە، ئەو سیستەمە كردوە. زیادەڕۆیی نییە گەر بڵێین یەكێك لەغەمە بنەڕەتیەكانی فەلسەفە بریتییە لەبوونی ستەمكاری، ئەو دیاردە ترسناكەی كە نەك هەمیشە هەڕەشەی لەبوونی ئینسانو ژیانی سیاسیو رۆحی ئینسانو هەڕەشەی لەخودی ژیان كردوە بگرە هەڕەشەی لەخودی فەلسەفەش كردوە، چونكی گەر لەبەر هیچ نەبێت لەبەرئەوەی فەلسەفە تەنیا لەكەشو هەوایەكی ئازاددا دەتوانێ هەناسەبداو ستەمكاریش هەموو ئازادییەك زەوت دەكا.

لێرەوە دەتوانین بڵێین كە پەیوەندی فەلسەفەو ستەمكاری پەیوەندییەكی مێژوویی تەنگا تەنگە، ئەم پەیوەندییەش كۆمەڵێ رەهەندی هەیەو كۆمەڵێ پرسیار لەخۆدەگرێ هەر لەسەر هەڵدانی فەلسەفەوە، بەتایبەتی فەلسەفەی سیاسی، تاكو سەردەمی ئەمڕۆكە گەر لەتەك هایدگەردا نەڵێین سەردەمی مەرگی فەلسەفەیە ئەوا بەڵانی كەمەوە دەشێ بەسەردەمی سەرەو لێژبوونەوەی فەلسەفە لەقەڵەمی بدەین كە یەكێك لەنیشانەكانی ئەو سەرەو لێژبوونەوەیە پرسیارنەكردنی فەلسەفەی هاوچەرخە لەستەمكاری لەرۆژگاری ئەمڕۆدا.

لەو پرسیارانە كە پێ بە پێ لەتەك سەرهەڵدانی فەلسەفەو سەرهەڵدانی ستەمكاری وەكو سیستەمێكی سیاسی نەگونجاوو پڕ لەتەڵزگە هەمیشە بەشێوازی جۆراوجۆر بەئاشكراو بە پەنهانی خۆیان خستۆتە روو دەتوانین ئاماژە بەچەند پرسیارێك بدەین: چۆن فەلسەفە لەتەك ستەمكاریدا هەڵدەكا؟ فەلسەفە چۆن لەستەمكاری دەڕوانێ؟ ستەمكاری وەكو سیستەمێكی دژ بەعەقڵو هەستی گشتی (Common Sense) هەڵوێستی بەرانبەر بەفەلسەفە چییە، فەلسەفە وەكو سیستەمێكی عەقڵیو لۆژیكیو فەلسەفە وەكو گەشتێك بەرەو راستیو عەدالەت؟ ئایا فەلسەفە دەتوانێت هۆكارێك بێت بۆ چاككردنی (ریفۆرمی) ستەمكاری یا هەر رژێمێكی دی؟

ئایا پەیوەندی فەیلەسوفو ستەمكار چ جۆرە پەیوەندییەكە؟ پەیوەندی حیكمەتو دەستەڵات چ جۆرە پەیوەندییەكە؟ ئایا فەلسەفە دەشێ دەست وەرداتە

Preview sample - page 3 of 5 - Soran University Academic Digital Library

ناو کاروباری سیاسەتەوە یاخود فەلسەفەو فەلسەفاندن بەناچاری کارێکی "سیاسییە"؟ ئایا فەلسەفە خۆی بەشێك نییە لەستەمکاری؟ ئەمانە مشتێکن لەخەرواری لەپرسیارو رەهەندی ئەم پەیوەندییە ئالۆزە.

قسەکردن لەسەر ئەم پەیوەندییەی نێوان فەلسەفەو ستەمکاری ناشێ تەنیا کارێکی عەقڵی رووت بێتو تەنیا گرنگی مێژوویشی نییە، بەڵکو ئەم باسو لێکۆڵینەوەو پرسیارکردنە باسکردنە لەفەلسەفە خۆی، لەمێژووی فەلسەفەو بگرە هەمیشەش سەرەتای هەموو فەلسەفاندنێکیشە. گەر خوداناسی (سیۆلۆجیا) نەو زانستە، نەو بوارە مەعریفییە بێت کە باس لەخودایەتی دەکاو باس لەسیفاتو خاسیەتو جێو مەقامی یەزدانو ئیمانو پەیوەندی خوداو ئینسانو پەیوەندی واقیع بەترانسندێنتاڵ (متعالی)یەوە، ئەوا فەلسەفە وەکو پرۆژەیەکی عەقڵی ئینسانی باس لەواقیع، لەو شتەی کە هەیە، باس لەئینسانو پەیوەندیە ئینسانییەکانو رەهەندە ئۆنتۆلۆژیەکەی ژیانو ئنجا رەهەندە ژیانیو مەعریفییەکانی وجودو بوونی ئینسان لەبووندا دەکا، کە بەناچاری رەهەندێکی سەرەکی ئەم بوونە پرسیارکردنە لەچۆنێتی ژیان، چۆنێتی پەیوەندی سیاسیانەی ئینسانەکانو پرسیارکردن لە چۆنێتی ژیان لەژێر سایەی ج جۆرە سیستەمێکی سیاسی نەو تۆدا کە گونجاوە، عەقڵانییەو لەبارە بۆ مەیسەرکردنی ژیانێکی چاك بۆ ئینسانەکان. فەلسەفەی سیاسی نەوکاتە سەرهەڵدەدا کە نەوپرسیارە خۆی قووت دەکاتەوە "باشترین سیستەمی سیاسی کامەیە؟" بەواتایەکی دی ئینسانەکان بۆ نەوەی رێکخستنێك بخەنە نێو شێوازی ژیانیانەوە، نێو کاروباری رۆژانەو رێکخستنی کاروباری شارەوە (وڵاتەوە) لەرووی سیاسییەوە، واتە رێکخستنی پەیوەندی فەرمانڕەواو فەرمان جێبەجێکەر (Rulers and Ruled)، دەبا کۆمەڵێ پرسیار بخەنە روو کە هەر هەمووی باس لە سەرهەڵدانی هەم شار وەکو رێکخستنێکی سیاسیو رۆحی دەکاو هەم سەرهەڵدانی فەلسەفەی سیاسی وەکو بوارێکی مەعریفی کە نەو پەیوەندییەو نەو جۆرە ژیانە دەکاتە ئیشکالیەتو شوێنی پرسیار. کەواتە لەتەك سەرهەڵدانی ستەمکاریدا فەلسەفەش سەرهەڵدەدا، لەتەك یەکەم رێکخستنی سیاسیانەی گروپو دەستەو تاقمەکاندا لەبۆتەقەی جڤاتێکدا، یا بەقەولی یۆنانییە کۆنەکان لەبۆتەقەی شار (Polis)دا فەلسەفەی سیاسیش سەرهەڵدەدا بەرمەبنای پرسیارکردن لەژیانو بوونو جۆری سیستەمی سیاسیو نەو رێکخستنە ئالۆزەکە لەژێر سایەیدا ئینسانەکانو پەیوەندییە ئالۆزەکان کۆدەکاتەوە. لێرەوە پرسیارکردن لەجەوهەری ستەمکاری وەکو رێکخستنێکی سیاسیانەی پەیوەندی ئینسانەکان، وەکو رێکخستنو بەڕێوەبردنی سیاسیانەی شار (وڵات) سەر هەڵدەدا، پرسیاری نەوەی ئایا ئەم سیستەمە سیستەمێکی چاکە، عادڵ،

Preview sample - page 4 of 5 - Soran University Academic Digital Library

ستەمکاری وەکو ڕێکخستنێکی سیاسیانەی پەیوەندی ئینسانەکان، وەکو ڕێکخستن و بەڕێوەبردنی سیاسیانەی شار (وڵات) سەر هەڵدەدا، پرسیاری ئەوەی ئایا ئەم سیستەمە سیستەمێکی چاکە، عادلە، بەرمەبنای عەقڵە یا غەریزەکان؟ یاخود ناعادل و خراپ و نا ئەقلانییە؟ گەر وەك پڕۆژەیەکی عەقلانی سەیری فەلسەفە بکەین و دایبڕین لەهەموو ئەو بۆچوونانەی کەوا سەیری فەلسەفە دەکەن وەکو تێڕامانێکی ڕووت لەبوون لەدەرەوەی هەل و مەرجی ئینسانی، ئەوا دەبێت بڵێین فەلسەفە ئەو کاتە وەکو سیستەمێکی عەقڵی و وەکو هەوڵدانێکی مەعریفی سەر هەڵدەدا کە سیستەمێکی سیاسی بەناو (Polis) شار سەرهەڵدەداو لێرەوە فەلسەفە لەپاڵ ڕەهەندە ئۆنتۆلۆژی و ئیبستیمۆلۆژی و جواناسییەکەیدا ڕەهەندێکی ئەخلاقی و سیاسیانە لەخۆ دەگرێ کە جەوهەرین و مەرجن بۆ سەرەتاو سەرهەڵدانی فەلسەفەو بگرە لەرەهەندە بنەڕەتییەکانی فەلسەفە کە لەدواجاردا پەیوەندیان بەپرسیاری چۆنێتی ژیان و چاکەو خراپەی سیستەمی سیاسییەوە هەیە، هەر ئەمەشە پەیوندی فەلسەفە بەستەمکارییەوە.

لێرەدا چاکترە هەڵوێستەیەك بکەین و بپرسین مەبەستمان لەستەمکاری چییە؟ هەموو هەوڵێك بۆ پێناسەکردنی ستەمکاری هەوڵێکی خۆکوژییە ، جۆرێکە لە خۆکوشتن لەرووی مەعریفییەوە، چونکی ستەمکاری ئەو مەخلوقەیە کە شێوەی خۆی دەگۆڕێ، چونکی ستەمکاری لەلایەکەوە کوڕت ناکرێتەوە بۆ لایەنێك، ڕەهەندێك بەڵکو دیاردەیەکە فرە ڕەهەندو لەوکاتەدا کە دوای هەوڵدانێکی زۆر دەڵێین "ئانەمەیە ستەمکاری" و دەرەوەی ئەم حاڵەتەش حاڵەتێکی نا ـ ستەمکارییە یا دووڕە لەستەمکارییەوە، ئا لەوکاتەدا ستەمکاری لەبەرگێکی دیکەدا خۆی بەیان دەکا، ئاڵەوکاتەدا ستەمکاری هەندێك ڕەهەندی خۆی دەشارێتەوەو ئیدی سەرنەنجام ئێمە نەمانتوانیوە ستەمکاری پێناسە بکەین و بیناسینەوەو بگرە هەندێك جار بەسیستەمێکی سیاسی کە بەڕاستی ستەمکارییە ناوی تری لێدەنێین و ڕەنگە بڵێین ئەو سیستەمە پەیوەندی بەستەمکارییەوە نییە. وێڕای ئەم هۆشیار کردنەوەیەش دەتوانین چەند پرەنسیپ و لایەنی سیاسی ئەو سیستەمە کە پێی دەڵێین ستەمکاری دیاری بکەین بەڵام بەومەرجەی کە هەمیشە لەیادمان بێت کە ستەمکاری هەمیشە ئەگەرێکی کۆمەلایەتی و سیاسییە بەروو و شێوەی جیاواز جیاوازەوە، بەو مەرجەی هۆشیاربین کە باشترین ڕژێم، چاکترین و عادل ترین سیستەم دەکەوێتە نێو زەلکاوی ستەمکارییەوە، یاخود ستەمکاری ئەگەرێکە لەوێ گەر بێتو پشتی لێبکەینەوەو دەستەلات وەك پرنسیپ و پێویستییەکی هەمیشەیی تاقینەکەینەوەو فەحسی دەستەلات نەکەین و بەشداری نەکەین لەبڕیارە

Preview sample - page 5 of 5 - Soran University Academic Digital Library